

Imam Abu Hanifa al-Nu'man

Inledning

Den ädle följeslagaren 'Abdullah ibn Mas'ud bosatte sig i staden Kufa efter att den grundats under Omar ibn al-Khattabs tid år 17 e.H., för att undervisa folket och ge dem förståelse i deras religion. Människorna samlades kring honom, och han var ett av kunskapens stora hav. Han var påverkad av Omars metod i härledning och undersökning, och i att använda *ra'y* (juridiskt omdöme) när text saknades, samtidigt som han var försiktig och noggrann i att acceptera profetiska hadither.

Bland Ibn Mas'uds elever framträdde ett antal framstående jurister. I spetsen för dem kommer:

- **Obayda ibn Qays al-Salamani**
- **'Alqama ibn Qays al-Nakha'i**, om vilken hans lärare Ibn Mas'ud sade: "Jag känner inget utan att 'Alqama känner det."
- **Shurayh al-Kindi**, som utsågs till domare i Kufa under Omars tid och fortsatte i domarämbetet i sextiotvå år.

Efter dem bar en generation kunskapens ansvar — en generation som inte mötte Ibn Mas'ud, men som fick sin förståelse genom hans elever. Den mest framstående i denna generation var:

- **Ibrahim ibn Yazid al-Nakha'i**, Iraks obestridde jurist, som dessutom

hade djup förankring i hadithvetenskap. Han tillhörde en ädel familj där många var kända för begåvning och engagemang i rättsläran.

På Ibrahim al-Nakha'is hand studerade:

- **Hammad ibn Sulayman**, som efterträdde honom i undervisningen. Han var en självständig rättslärare (*mujtahid*) och hade en stor lärdomscirkel i Kufa som studenter flockades till.

Bland dessa studenter fanns:

- **Abu Hanifa al-Nu'man**, som överträffade sina samtida, och till honom slutade rättsläran (fiqh) att återvända. Han tog över ledarskapet för *ahl al-ra'y*-skolan efter sin lärare.

Runt honom samlades de som önskade fördjupa sig i fiqh, och bland dem framträdde hans främsta elever:

- **Abu Yusuf**
- **Muhammad (al-Shaybani)**
- **Zufar**

Tillsammans med honom arbetade de på att forma den **hanafitiska rättskolan**.

Födelse och uppväxt

Kufa tog emot sitt nyfödda barn, **al-Nu'man ibn Thabit ibn al-Nu'man**, känd som **Abu Hanifa**, år **80 e.H. / 699 e.Kr.** Vid denna tid var Kufa ett av de stora centra för kunskap, fyllt av cirklar för fiqh, hadith, koranläsningar, språk och olika vetenskaper. Dess moskéer var fulla av lärda och imamer.

I denna stad tillbringade Abu Hanifa större delen av sitt liv – först som student och senare som lärare. Under sin tidiga ungdom, efter att ha memorerat Koranen, brukade han gå runt mellan dessa kunskapscirklar. Men han var samtidigt upptagen med handelsyrket tillsammans med sin far.

När den store rättsläraren **'Amir al-Sha'bi** såg honom och lade märke till hans tecken på intelligens och skarpt förstånd, rådde han honom att sitta med de lärda och söka kunskap. Abu Hanifa följde hans råd och vände sig med beslutsamhet till studiecirkelarna – och de var många i Kufa.

Han berättade hadith, studerade språk och litteratur, och vände sig sedan till studiet av **'ilm al-kalam**, där han utmärkte sig stort. Detta gjorde honom kapabel att debattera olika sekter och argumentera mot dem i vissa trosfrågor. Därefter vände han sig till fiqh och höll sig nära **Hammad ibn Abi Sulayman**, och hans lärande hos honom varade i **arton år**.

Hans lärare

Abu Hanifa brukade utföra valfärden ofta – det sägs att han gjorde **55 hajj**. Dessa återkommande resor till Allahs heliga hus gav honom möjlighet att möta de stora rättslärda och hadithbevararna, att studera med dem och berätta från dem.

Bland de framstående tabi'in som han mötte fanns:

- **'Amir al-Sha'bi** (d. 103 e.H. / 721 e.Kr.)
- **'Ikrima**, frisläppt slav till Ibn 'Abbas (d. 105 e.H. / 723 e.Kr.)
- **Nafi'**, frisläppt slav till Ibn Omar (d. 117 e.H. / 735 e.Kr.)
- **Zayd ibn 'Ali Zayn al-'Abidin** (d. 122 e.H. / 740 e.Kr.)

Vissa historiker nämner att antalet av Abu Hanifas lärare nådde **fyra tusen**. En del berättelser nämner att han mötte några av de sista kvarlevande sahaba som levde in i det första århundradets slut, och att han berättade några hadither från dem. Därmed skulle hans rang höjas till att räknas bland **tabi'in**.

Men det mest sannolika är att även om han mötte vissa sahaba som levde till hans tid, så var han inte i den ålder då man tar emot kunskap, särskilt eftersom han började studera sent och i början av sitt liv var upptagen med handel.

Ledningen av fiqh-cirkeln

Efter sin lärare **Hammad ibn Abi Sulaymans** död övergick ledarskapet för fiqh-cirkeln till **Abu Hanifa**, som då var fyrtio år gammal. Hans elever samlades kring honom och tog del av hans kunskap och förståelse. Han hade en nyskapande metod i att lösa de frågor och problem som togs upp i hans cirkel: han brukade inte själv lösa dem direkt, utan han lade fram frågan för sina elever, så att var och en kunde ge sin åsikt och styrka den med bevis. Därefter kommenterade han deras åsikter och korrigerade det han ansåg vara korrekt, tills frågan hade blivit fullständigt genomarbetad

och Abu Hanifa och hans elever enades om en gemensam ståndpunkt.

Abu Hanifa tog hand om sina elever och försörjde vissa av dem med sina egna pengar, såsom han gjorde med sin elev **Abu Yusuf**, när han såg att livets nödvändigheter hindrade honom från att söka kunskap. Han gav honom av sina pengar så att han helt kunde ägna sig åt studier. Abu Yusuf (d. 182 e.H. / 797 e.Kr.) sade: **"Han försörjde mig och min familj i tjugo år. När jag sade till honom: 'Jag har inte sett någon generösare än du', svarade han: 'Hur skulle det vara om du hade sett Hammad – min lärare – jag har inte sett någon mer fullkomlig i lovvärda egenskaper än honom.'"**

Trots sin upptagenhet med undervisning arbetade Abu Hanifa även med handel. Han hade en butik i Kufa där han sålde siden (khazz), som hans affärspartner skötte. Detta hjälpte honom att fortsätta tjäna kunskapen och ägna sig åt fiqh.

Grunderna för hans rättsskola

Abu Hanifas rättsskola uppstod i Kufa, centrum för *ahl al-ra'y* (åsikts- och analogiskolans) metod. Grunderna för hans skola formades av honom själv, och han sammanfattade dem i sitt berömda uttalande:

"Jag tar från Allahs bok när jag finner (svaret) där. Om jag inte finner det där, tar jag från Allahs sändebuds ﷺ sunna. Om jag inte finner det där, tar jag från hans följeslagares ord – från vem av dem jag vill – och jag lämnar vem jag vill. Jag går inte utanför deras ord till någon annans. När saken når (de senare lärda) såsom Ibrahim, al-Sha'bi, al-Hasan, Ibn Sirin och Sa'id ibn al-Musayyib, då har jag rätt att göra ijtihad så som de gjorde ijtihad."

I denna del av rättskällorna skiljer sig Abu Hanifa inte från de andra imamerna: alla är överens om att man måste återvända till Koranen och sunnan för att härleda lagar. Men Abu Hanifa utmärkte sig genom en självständig metod i ijtihad och en särskild metod i att härleda rättsregler – en metod som inte stannar vid textens yttre ordalydelse, utan tränger in i de betydelser som texten antyder och fördjupar sig i dess syften och mål.

Att Abu Hanifa blev känd för att använda *ra'y* och mycket *qiyas* (analogislut) betyder inte att han försummade hadither eller var svag i dem. Tvärtom ställde han stränga villkor för att acceptera en hadith, av yttersta noggrannhet och kontroll, för att säkerställa att den verkligen

kunde tillskrivas Allahs sändebud ﷺ. Denna stränghet i att acceptera hadith gjorde att han vidgade tolkningen av de hadither han ansåg autentiska och använde mycket qiyas för att möta nya händelser och återkommande problem.

Abu Hanifas ijtihad begränsades inte till frågor som faktiskt inträffade eller som ställdes till honom. Han brukade även anta hypotetiska fall som ännu inte inträffat, vända och vrida på dem ur alla tänkbara perspektiv och sedan härleda rättsregler för dem. Detta kallas **hypotetisk fiqh** (*al-fiqh al-taqdirī*) eller "uppställda fall". Det sägs att Abu Hanifa var den förste som utvecklade denna metod, och han använde den mycket eftersom han ofta använde qiyas. Det berättas att han formulerade **sextiotusen** sådana hypotetiska frågor.

Abu Hanifas elever

Det har inte återberättats att Abu Hanifa själv skrev en bok i fiqh som samlade hans åsikter och rättsliga utlåtanden. Detta utesluter dock inte att han dikterade sådant för sina elever, som sedan skrev ned det, varefter han granskade det efter färdigställandet — godkände det han ansåg lämpligt, strök det som behövde strykas eller ändrade det som behövde ändras. Men hans rättsskola bestod, spreds och försvann inte, till skillnad från många andra rättsskolor som tillhörde lärda som föregick honom eller var hans samtida. Detta var tack vare hans begåvade elever som nedtecknade rättsskolan och bevarade många av sin lärares åsikter genom hans uttalanden. De mest kända av dessa var:

Abu Yusuf Ya'qub ibn Ibrahim (d. 183 e.H. / 799 e.Kr.)

Han räknas som den förste som skrev böcker inom Abu Hanifas rättsskola. Av hans böcker som nått oss finns:

- *al-Athar*
- *Ikhtilaf Abi Hanifa wa Ibn Abi Layla*

Hans position som domare hjälpte honom att sprida och befästa Abu Hanifas rättsskola.

Muhammad ibn al-Hasan al-Shaybani (d. 189 e.H. / 805 e.Kr.)

Han räknas som den som har den största förtjänsten i att nedteckna rättsskolan, trots att han endast studerade en kort tid direkt hos Abu Hanifa. Han fullbordade sina studier hos Abu Yusuf, och han tog även kunskap från al-Thawri och al-Awza'i. Han reste till Malik i Medina och tog från honom hadithfiqh och berättartradition.

Nedtecknandet av rättsskolan

Muhammad ibn al-Hasans böcker har nått oss i sin helhet. Bland dem finns de böcker som lärda kallade "**zahir al-riwaya**", nämligen:

- *al-Mabsut*
- *al-Ziyadat*
- *al-Jami' al-Kabir*
- *al-Jami' al-Saghir*
- *al-Siyar al-Kabir*
- *al-Siyar al-Saghir*

De kallades "zahir al-riwaya" eftersom de återberättades av pålitliga elever, och därför är de fastställda från honom antingen genom massöverföring eller genom välkänd spridning.

Abu al-Fadl al-Marwazi, känd som *al-Hakim al-Shahid* (d. 344 e.H. / 955 e.Kr.), samlade böckerna från zahir al-riwaya efter att ha tagit bort upprepningar i ett verk som han kallade "**al-Kafi**".

Därefter kommenterades *al-Kafi* av **Shams al-A'imma al-Sarakhsi** (d. 483 e.H. / 1090 e.Kr.) i hans stora verk "**al-Mabsut**", tryckt i trettio volymer. Det räknas som en av de viktigaste hanafitiska böckerna som återger rättsskolans imamer, eftersom det innehåller:

- rättsfrågornas grunder
- deras bevis
- formerna av analogi (qiyas)

Spridningen av rättsskolan

Abu Hanifas rättsskola spreds i länderna från den tid då **Abu Yusuf** stärkte dess ställning efter att han tillträdde posten som *qadi al-qudat* (överdomare) i den abbasidiska staten. Den blev dess officiella rättsskola, liksom den var rättsskolan för **seljukerna**, **ghaznaviderna** och senare **osmanerna**. Den är nu utbredd i de flesta islamiska områden och är särskilt koncentrerad i **Egypten, Levanten, Irak, Pakistan, Indien och Kina**.

Abu Hanifas död

Allah förlängde Abu Hanifas liv, gav honom anseende och lät honom få framstående elever som bar hans rättsskola och befäste den. Det räcker som ära att bland hans elever fanns **Abu Yusuf, Muhammad ibn al-Hasan, Zufar** och **al-Hasan ibn Ziyad**. Hans samtida erkände hans företräde och framstående ställning. Al-Nadr ibn Shumayl sade:

"Människorna sov bort fiqh tills Abu Hanifa väckte dem genom det han utvecklade och klargjorde."

Hans ställning inom fiqh nådde en sådan höjd att al-Shafi'i sade:

"Människorna i fiqh är beroende av Abu Hanifa."

Han var också mycket gudsfruktig, fylld av fruktan och bävan inför Allah. Historie- och biografiböckerna är fulla av vittnesmål om detta. Bland det mest uttrycksfulla som sagts om honom är vad den fromme lärde **Fudayl ibn 'Iyad** sade:

"Abu Hanifa var en man som var rättslärd, känd för fiqh, berömd för sin gudsfruktan, rik, känd för sin generositet mot alla som kom i hans närhet, uthållig i att undervisa dag och natt, god i sin nattbön, mycket tystlåten, talade lite tills en fråga om halal eller haram kom upp — då visste han hur han skulle vägleda till sanningen. Han flydde från härskarnas pengar."

Abu Hanifa dog i **Bagdad**, efter att ha fyllt världen med kunskap och upptagit människors tankar, den **11:e av Jumada al-Ūla år 150 e.H. / 14 juni 767 e.Kr.**

Studiekällor

- Muhyi al-Din 'Abd al-Qadir: *al-Jawahir al-Mudiyya fi Tabaqat al-Hanafiyya*, red. 'Abd al-Fattah al-Hillu, Matba'at al-Halabi, Kairo, 1398 e.H. / 1978 e.Kr.
- al-Khatib al-Baghdadi: *Tarikh Baghdad*, Dar al-Kutub al-'Ilmiyya, Beirut, utan datum.
- Muhammad Abu Zuhra: *Abu Hanifa hayatuhu wa 'asruhu*, Dar al-Fikr al-'Arabi, Kairo, 1997.
- 'Abd al-Halim al-Jundi: *Abu Hanifa batil al-hurriyya wa al-tasamuh fi al-Islam*, Dar al-Ma'arif, Kairo, 1386 e.H. / 1966 e.Kr.
- Wahbi Sulayman: *Abu Hanifa al-Nu'man Imam al-A'imma al-Fuqaha'*, Dar al-Qalam, Damaskus, 1420 e.H. / 1999 e.Kr.